

مقایسه ظرفیت‌های بوم‌گردشگری (اکوتوریسم) منطقه جازموریان در شرایط نرمال و خشکسالی

رسول مهدوی نجف‌آبادی*: استادیار گروه مهندسی منابع طبیعی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

جاسم احمدی کهنعلی: کارشناس ارشد اکوتوریسم، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

اسداله خورانی: دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

محمدرضا اورمزدی: استادیار گروه توریسم، دانشگاه پیام نور رامسر، رامسر، ایران

وصول: ۱۳۹۲/۱۱/۱ پذیرش: ۱۳۹۵/۷/۶، صص ۱۷۴-۱۵۹

چکیده

با گسترش شهرنشینی و افزایش اوقات فراغت، روند افزایش طبیعت‌گردی و تخریب محیط زیست و جاذبه‌های فرهنگی در سطح جهانی رو به گسترش است. هدف این مقاله شناسایی منابع و ظرفیت‌های توسعه بوم‌گردشگری (اکوتوریسم) منطقه جازموریان با توجه به محدودیت‌های اعمال‌شده در شرایط خشکسالی و تبیین جاذبه‌های طبیعی منطقه جازموریان، به‌منظور توسعه گردشگری در سطح منطقه و کشور است. این پژوهش، با استفاده از مدل SWOT به بررسی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها در شرایط خشکسالی و نرمال و وزن‌دهی به عوامل مؤثر، به‌منظور تعیین راهبرد مناسب در امر بوم‌گردشگری (اکوتوریسم) می‌پردازد و راهبردهایی برای توسعه بوم‌گردشگری در منطقه جازموریان ارائه می‌دهد. یافته‌های پژوهش نشان داد نقاط قوت منطقه جازموریان در شرایط نرمال، عوامل جاذبه‌های طبیعی و اشکال ژئومورفولوژیکی، میراث فرهنگی، فرهنگ مردم بومی، تنوع جانوری و گیاهی است. نقاط ضعف نیز به نبودن تبلیغات صحیح و آلودگی محیط زیست بستگی دارد و تهدیدها، تخریب آثار تاریخی و طبیعی، تهاجم فرهنگی و کمبود سرمایه‌گذاری است. عدد به‌دست‌آمده ۳/۱۶ است که نشان می‌دهد منطقه جازموریان در صورت برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح یکی از قطب‌های شاخص گردشگری در کشور است. هرچند در شرایط خشکسالی بهره‌گیری هدفمند از ظرفیت‌های بوم‌گردشگری به‌منظور ایجاد اشتغال و کاهش فقر در منطقه، زمینه‌سازی برای ایجاد حس خودباوری، توجه به آداب و رسوم و رفتار مردم منطقه (که جذابیت‌های ویژه‌ای خلق کرده است)، زمینه‌سازی برای افزایش آگاهی مردم نسبت به گونه‌های نادر مانند خرس سیاه آسیایی، هوبره، گونه علفی برم با هدف حفظ آنها، شناسایی و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها به‌منظور رقابت با سایر مناطق تفریحی رقیب، توجه به این جذابیت‌ها و سرمایه‌گذاری برای آنها، زمینه‌ساز رفع بسیاری از تهدیدها و ضعف‌های گردشگری منطقه است.

واژه‌های کلیدی: بوم‌گردشگری (اکوتوریسم)، جازموریان، تکنیک SWOT، خشکسالی

۱- مقدمه

حال ویژگی‌های بوم‌گردشگری شامل این موارد است: مشارکت در حفاظت از تنوع زیستی، کمک به رفاه اجتماعی جوامع بومی، تجربه آموزشی، مسؤلیت‌پذیری گردشگران، قابلیت اداره‌شدن به‌وسیله مؤسسات و شرکت‌ها و گروه‌های کوچک، کمترین نیاز به استفاده از انرژی‌های تجدیدناپذیر، تأکید بر مالکیت بومی و ایجاد فرصت‌های شغلی. در مقیاس جهانی بهره‌گیری از بوم‌گردشگری در حال رشد است؛ چرا که جذابیتی بین‌المللی و فراملی حساب می‌شود. بنابراین اهمیت و عظمت بوم‌گردشگری به ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمد محدود نمی‌گردد؛ زیرا در صورت برنامه‌ریزی و توسعه از پیش اندیشیده‌شده، بوم‌گردشگری قادر است منافع مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی را ایجاد و سهم قابل توجهی را در توسعه ملی ایفا کند (بیانی، ۱۳۸۶: ۲۵).

۲- بیان مسئله:

توسعه صنعت توریسم برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک‌محصولی روبه‌رو هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار است (کرمانی و امیریان، ۱۳۷۹: ۱۱). صنعت گردشگری، به‌ویژه بوم‌گردی به‌عنوان رویکردی جدید برای همزیستی انسان و محیط به‌منظور بهره‌وری اقتصادی، امروزه در توسعه مناطق، جایگاه قابل توجهی یافته است (ده‌چشمه و زندگی‌آبادی، ۱۳۸۷: ۲۹). بوم‌گردشگری فرصت بسیار مناسبی در اختیار بازدیدکنندگان قرار می‌دهد تا نسبت به اهمیت حفظ فرهنگ‌ها و چگونگی محافظت از فرهنگ‌های محلی و طبیعت آگاه شوند. بوم‌گردشگری مفهوم نسبتاً جدیدی است که هنوز هم اغلب، درست

در عصر حاضر گسترش فناوری و افزایش دامنه زندگی ماشینی، سبب رفاه اجتماعی شده است که این رفاه به همراه افزایش درآمدهای عمومی در نهایت سبب نیاز احساس بشر به پر کردن اوقات فراغت می‌شود. یکی از اصلی‌ترین نیازهای جامعه بشری برای پر کردن اوقات فراغت نیاز به گردشگری است که به شکل‌های مختلف متجلی می‌شود. سازمان جهانی گردشگری (WTO)، بوم‌گردشگری را به این صورت تعریف می‌کند: نوعی از گردشگری که در آن مسافرت به مناطق طبیعی (که به نسبت بدون آسیب مانده) با اهداف مطالعاتی و بهره‌دیداری از مناظر و رستنی‌های طبیعی و حیات وحش و با توجه به جنبه‌های فرهنگی، هم در گذشته و هم در حال، صورت می‌پذیرد. معادل فارسی بوم‌گردشگری طبیعت‌گردی است و شامل چشم‌اندازها و مناظر زیبای طبیعت مانند سواحل، دریاچه‌ها، تالاب‌ها، بیشه‌زارها و مکان‌های سرسبز و خرم، گیاهان وحشی، جنگل‌ها و پارک‌های ملی، نواحی گردشگاهی، مناطق کوهستانی و ییلاقی، امکانات بالقوه ورزشی و تفریحی مانند غارپیمایی، کوه‌پیمایی، پیاده‌روی در طبیعت، غواصی، قایقرانی، ماهیگیری و ... است. از زمانی که این اصطلاح (اکوتوریسم) در اواسط دهه ۱۹۸۰ ابداع گردید، تبدیل به موضوعی مهم برای تصمیم‌گیرندگان، سیاستگذاران، محافل علمی و دانشگاهی و انجمن‌های کاری در سطوح بین‌المللی و محلی شده است (ceballos, 1996). اکوتوریسم سفری مسؤلیت‌پذیرانه به نواحی طبیعی است که نه تنها منجر به تخریب محیط نشده، بلکه باعث ارتقای سطح رفاه و سطح زندگی مردم محلی می‌شود (رضوانی، ۱۳۷۹). به هر

جذب اکوتوریست دارد. متأسفانه هنوز بسیاری از این توان‌ها به فعل در نیامده یا استفاده نشده است؛ مسلماً با شناخت جامع، طراحی و آمایش مناسب آن می‌توان به برنامه توسعه پایدار دست یافت و از بحران‌های زیست‌محیطی که اساساً وجود انسان‌ها و در واقع اکوسیستم‌ها را تهدید می‌کند، مانع شد. بنابراین در این پژوهش سعی بر آن است که ظرفیت‌های بوم‌گردشگری منطقه جازموریان در شرایط نرمال و خشکسالی بررسی شود.

۳- بررسی پیشینه پژوهش

با توجه به نوپا بودن علم بوم‌گردشگری در کشور، نیاز به آن غیر قابل اغماض است؛ زیرا ایران کشوری است با قابلیت‌های طبیعی، اجتماعی، آداب و سنن فراوان، بدین لحاظ قابل توجه گردشگران و طبیعت‌گردان است. با توجه به پژوهش‌های مختلفی که در زمینه بوم‌گردشگری در کشور انجام شده، در منطقه مطالعات بوم‌گردشگری صورت نگرفته است. برخی از مطالعات انجام شده بدین شرح است: *SMIT and wall (2010)* به بررسی وضعیت گردشگری مناطق حفاظت‌شده کنگو در شرایط خشکسالی پرداخته است. *Matison and Wall (2009)* تأثیرات زیست‌محیطی گسترش بوم‌گردشگری در شرایط خشکسالی در جنوب فرانسه را بررسی کرده است. *Pigram (2006)* در مقاله‌ای به ارزیابی تأثیرات اقتصادی گسترش گردشگری در کشور کنیا با توجه به شرایط خشکسالی پرداخته است. *Fagnes (2011)* ظرفیت‌های بوم‌گردشگری اطراف رودخانه نیل را در شرایط خشکسالی با توجه به تأثیر خشکسالی بر روند گسترش بوم‌گردشگری در این منطقه بررسی کرده است. داشت

درک نشده و صحیح به کار نمی‌رود. واژه بوم‌گردشگری، برای نخستین بار در دهه ۱۹۸۰ وارد ادبیات توریسم شد. جدیدترین، بهترین و کامل‌ترین تعریف را جعفری (۲۰۰۰) ارائه کرد: بوم‌گردشگری، سفر به مناطق حساس، بکر، سالم و حفاظت‌شده است. بوم‌گردشگری برای گردشگر یک سفر آموزنده است که درآمد آن صرف حفاظت محل شده و مستقیم در رشد و توسعه اقتصادی و تقویت سیاسی جوامع محلی تأثیر می‌گذارد و موجب تکریم فرهنگ‌های گوناگون و حقوق بشر می‌گردد. بوم‌گردشگری در پارسی با واژه گردشگری زیست‌محیطی، طبیعت‌گردی و یا به عبارتی دیگر جهانگردی طبیعی و با هدف توأمان بهره‌برداری و حفاظت از محیط زیست تعریف شده است (درام و مور، ۱۳۹۰: ۵). توجه کردن به تمامی محوطه‌های توریستی اعم از جنگل‌های طبیعی، پارک‌های ملی و حیات وحش، رودخانه‌ها و طبیعت پیرامون آنها و به‌ویژه کوهسارها و کوهستان‌ها و آبشارها، چشمه‌های آبگرم، چشمه‌های طبیعی، ییلاق‌ها و مناطق ویژه شکار و صید ماهی، و دریاها و دریاچه‌ها، سواحل و کرانه‌های پیرامون آنها، زیستگاه‌های طبیعی پرندگان مهاجر و بومی و سایر خزندگان و نیز غارهای طبیعی و به‌ویژه طبیعت بکر درونشان، گستره این بخش از جهانگردی را رقم می‌زند (رضوانی، ۱۳۷۹). برآورد شده است که گردشگری طبیعی تقریباً ۲۷ درصد سفرهای بین‌المللی را شامل می‌شود و وقتی به صورت مناسب مدیریت شود، اشتغال محلی و فرصت‌های توسعه بومی ایجاد می‌کند و نیز منجر به حفظ محیط طبیعی می‌شود (Gsinji, 2006). بر این اساس، طبیعت جازموریان ظرفیت‌های مناسبی برای

بوم‌گردشگری غرب رودخانه هیرمند در وضعیت نرمال و خشکسالی با استفاده از مدل *SWOT* پرداخته است. یزدان‌پناه (۱۳۸۹) به بررسی وضعیت بوم‌گردشگری و ژئوتوریسم تفتان در شرایط خشکسالی و نرمال پرداخته و راهکارهایی برای بهبود شرایط بوم‌گردشگری منطقه ارائه داده است. مرتضوی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای به ارزیابی سیاست‌های بوم‌گردشگری منطقه بلوچستان با استفاده از مدل *SWOT* پرداخته است. رستمی (۱۳۸۳) قابلیت‌های گردشگری رودخانه سرباز را با استفاده از مدل *SWOT* در شرایط خشکسالی و نرمال بررسی کرده و راهکارهایی برای بهبود وضعیت زیست بوم تماش در پوزه کوتاه ایرانی ارائه کرده است. بیرانوند (۱۳۸۹) در مقاله‌ای ظرفیت‌های گردشگری اطراف دریاچه نمک را با استفاده از مدل *SWOT* در شرایط خشکسالی بررسی کرده است که نتایج پژوهش نشان می‌دهد مسائل مدیریتی، کمبود امکانات و عدم تبلیغ ناکافی مهمترین موانع رشد گردشگری در این منطقه است. حسین‌زاده (۱۳۸۲) در پی مطالعه امکان‌سنجی توسعه بوم‌گردشگری در شهرستان نمین با تأکید بر نقش اقلیم در ایجاد فرصت‌های اشتغال‌زایی با استفاده از مدل *SWOT* و نقشه کاربری توریستی منطقه به این نتیجه رسید که منطقه دارای ظرفیت بالایی در توریسم بخصوص توریسم گسترده است که با سرمایه‌گذاری مناسب در این زمینه و ایجاد امکانات زیرساختی می‌توان به این مهم نایل آمد. ابراهیمی (۱۳۸۹) در پی بررسی تحلیل و ارزیابی تأثیر خشکسالی بر کاهش قابلیت‌های بوم‌گردشگری تالاب‌های استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از تکنیک *GIS* و مدل *SWOT* به

(Golipoor, 2012) با مطالعه بر روی ظرفیت‌های بوم‌گردشگری دریاچه گهر با استفاده از مدل *SWOT* نشان داد، وجود دریاچه با جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی می‌تواند نقشی حیاتی و رابطه‌ای متعادل بین صنعت گردشگری و محیط زیست برقرار کند. Danekar (۲۰۱۲) با بررسی تعیین ظرفیت‌های زیست‌محیطی شهر رودان برای توسعه بوم‌گردشگری با استفاده از *gis* و با استفاده از مدل *SWOT* به شناسایی مناطق مستعد برای گسترش بوم‌گردشگری پرداخته است. گروه مطالعات بوم‌گردشگری سازمان ایرانگردی و جهانگردی ۱۳۷۸، در گزارش منتشرشده با استفاده از مدل *SWOT* به بوم‌گردشگری ایران پرداخته و منابع موجود بوم‌گردشگری ایران را طبقه‌بندی کرده است. رکوعی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای راهکارهای توسعه بوم‌گردشگری در شرایط خشکسالی با استفاده از مدل *SWOT* را با نمونه موردی پارک ملی خبر و روچون بررسی کرده است. زندی (۱۳۸۸) با استفاده از مدل *SWOT* قابلیت‌های بوم‌گردشگری منطقه خور و بیابانک را در شرایط خشکسالی بررسی کرده است. ابراهیم‌زاده و آقاسی (۱۳۸۶) در مقاله‌ای عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در شرق جازموریان با استفاده از مدل *SWOT* را بررسی کرد. رفیعی (۱۳۹۰) در طرح پژوهشی به بررسی وضعیت موجود بوم‌گردشگری در پارک ملی کویر با توجه به نقش دولت در آن با استفاده از مدل *SWOT* پرداخته است و پیشنهادهایی برای بهبود اوضاع بوم‌گردشگری پارک ملی و کارایی عملکرد دولت در گسترش بوم‌گردشگری پارک ملی ارائه داده است. طاهری (۱۳۸۵) به بررسی وضعیت

جازموریان تهیه شد. برای تعیین ظرفیت گردشگری منطقه، بازدیدکنندگان تعداد ۸۰ پرسشنامه در شرایط عادی و خشکسالی را از مناطق دارای جاذبه طبیعت‌گردی در زمان اوج ورود گردشگر (اوایل آذر تا اوایل فروردین) تکمیل کردند. در مرحله بعدی پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه راهبرد تعیین ظرفیت طبیعت‌گردی در منطقه از روش تحلیلی *SWOT* بهره گرفته شد. در ادامه به منظور ساخت مدلی تحلیلی، با بررسی‌های به عمل آمده بر روی محیط داخلی و خارجی مؤثر در منطقه، فهرستی از نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها شناسایی شد و سپس با نظرخواهی از مردم، گردشگران و مسئولان، وزن‌دهی به هر کدام از عوامل صورت گرفت. در آخر با تنظیم عوامل راهبردی داخلی و خارجی که در تدوین راهبرد مبنا و پایه هستند، ماتریس *SWOT* استخراج شد و بر اساس ماتریس نهایی اولویت‌ها مشخص شده و راهبرد مناسب ارائه می‌گردد.

۶- تکنیک *SWOT*

مدیریت راهبردی *SWOT*: عبارت است از بررسی محیطی تدوین راهبرد، اجرا، ارزیابی و کنترل (توکلی، ۱۳۸۴: ۱۲). بنابراین مدیریت راهبردی بر نظارت و ارزیابی بر فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی در سایه توجه به نقاط ضعف و قوت یک مجموعه تأکید دارد. مدیریت راهبرد از چهار عنصر تشکیل شده است: بررسی محیطی، تدوین راهبرد، اجرای راهبرد، ارزیابی و کنترل. عواملی که بر محیط یک منطقه اثر می‌گذارند، شامل عوامل یا نیروهای اقتصادی، عوامل یا نیروهای فناورانه، عوامل سیاسی و حقوقی، عوامل

این نتیجه رسید که خشکسالی موجب از بین رفتن چرخه اکولوژیکی و نابودی زیستگاه‌های گونه‌های ارزشمند نظیر پرندگان و آبزیان در سطح تالاب‌های استان چهارمحال و بختیاری شده است. حاج‌امینی و غفارزاده (۱۳۸۶) در پی بررسی تأثیرات متقابل تغییرات آب و هوایی و گردشگری بر یکدیگر با استفاده از مدل *SWOT* راهبردهایی برای تعدیل و سازگاری با تأثیرات منفی این دو پدیده ارائه کرده‌اند. ضرابی و همکاران (۱۳۸۹) با تحلیل فضایی بوم‌گردشگری سیستان با استفاده از مدل *SWOT* نشان داده‌اند، مناطق چاه‌نیمه، دریاچه هامون و کوه خواجه در سطح بالای جذب اکوتوریست قرار دارند و سد کوهک، سد سیستان و پارک جنگلی به علت فقر منابع طبیعی، کمبود امکانات رفاهی و پایین بودن سطح دسترسی در پایین‌ترین سطح جذابیت قرار گرفته‌اند.

۴- اهداف پژوهش

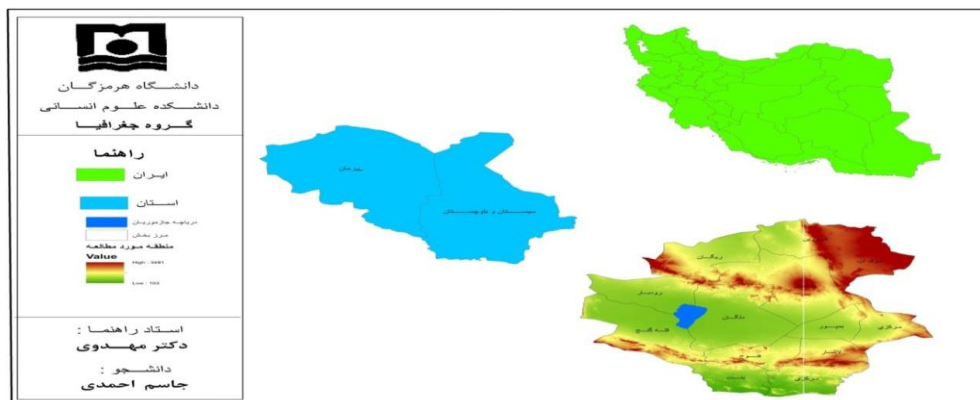
شناسایی منابع و ظرفیت‌های توسعه بوم‌گردشگری منطقه جازموریان با توجه به محدودیت‌های اعمال‌شده در شرایط خشکسالی؛ بررسی محدودیت‌های بوم‌گردشگری در شرایط خشکسالی، تبیین جاذبه‌های طبیعی منطقه جازموریان به منظور توسعه گردشگری

۵- روش کار

به منظور نیل به اهداف ذکرشده، در ابتدا با توجه به منابع و اطلاعات اسنادی موجود و مطالعه میدانی، فهرستی از جاذبه‌ها، امکانات و خدمات گردشگری به‌ویژه در مناطق با قابلیت طبیعت‌گردی در منطقه

یا نیروهای اجتماعی و فرهنگی است.

۷- محدوده مورد مطالعه

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی جازموریان

۸- جاذبه‌های اکوتوریستی منطقه جازموریان

منطقه جازموریان از نظر گردشگری منطقه‌ای و ملی موقعیتی استثنایی دارد؛ بنابراین تعیین و شناخت نواحی با ارزش زیست محیطی و منظر طبیعی در ناحیه مورد مطالعه به لحاظ نقش و کاربردی که این مناطق در چرخه بوم‌شناختی و حیات انسان‌ها دارند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برای بررسی دقیق نواحی با ارزش و قابلیت زیست محیطی، لازم است ابتدا این مناطق دسته بندی گردد و سپس به تفکیک در بخش به جزئیات آن پرداخته شود؛ این نواحی شامل رودخانه، تالاب، مناطق حفاظت شده، مناطق طبیعی دیدنی، جنگل‌ها و مراتع است.

جدول ۱- تعداد و درصد جاذبه‌های تاریخی-

فرهنگی و طبیعی منطقه جازموریان

نوع جاذبه	تعداد	درصد
تاریخی - فرهنگی	۲۵	۳۶
تاریخی - طبیعی	۱۲	۱۸
طبیعی	۳۶	۴۶
جمع	۷۳	۱۰۰

این منطقه در جنوب شرق ایران با وسعت ۶۹۶۰۰ کیلومتر مربع که در موقعیت ۳۰ و ۶۰ - ۴۰ و ۵۸ طول شرقی و ۲۸ و ۳۰ - ۲۶ عرض شمالی قرار گرفته است. از طرف شمال به رشته‌کوه‌های جبال بارز (ارتفاعات بزمان، مگسان و شهسواران) و از طرف جنوب به رشته‌کوه‌های پشاگرد (ارتفاعات بهارک، اسک، زیارت پیغمبر، مارز، رمشک و نارویی)، از غرب به هامون جازموریان و شهرستان‌های رودبار و قلعه‌گنج و از شرق به شهر ایرانشهر محدود می‌شود. دریاچه جازموریان تقریباً در قسمت میانی حوضه آبریز جازموریان قرار دارد. مساحت حوضه آبریز جازموریان حدود ۶۹،۶۰۰ کیلومتر مربع است که حدود ۳۴،۱۶۰ کیلومتر مربع آن را مناطق کوهستانی و ۳۲،۴۴۰ کیلومتر مربع آن را دشت و کوهپایه و حدود ۳،۰۰۰ کیلومتر مربع باقی‌مانده را باتلاق و شوره‌زار تشکیل می‌دهد (افشین، ج ۱، ص ۸۴). این حوضه که تحت تأثیر فرایندی شبیه به فرونشینی تقریباً به شکل بیضی و با جهت شرقی- غربی تشکیل شده، با ارتفاعاتی احاطه شده است (زمردیان و پورکرمانی، ص ۶۹، درویش‌زاده، ص ۳۰).

آماري سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان کرمان، ۱۳۹۱). با توجه به حجم گردشگر در منطقه جازموریان وجود تأسیسات کافی برای اقامت و پذیرایی ضروری می‌نماید.

یافته‌های پژوهش

– نحوه تنظیم جدول خلاصه تجزیه و تحلیل مدل SWOT:

در ستون یک مهمترین عوامل خارجی و داخلی (فرصت‌ها و تهدیدها) برای گردشگر، و در ستون دو به هر یک از عوامل بر اساس اثر اجتماعی در موقعیت منطقه وزن می‌دهیم، در ستون سه نیز درجه‌بندی به هر یک از عوامل بر اساس پاسخ کنونی، امتیازی از ۵ (خوب) تا ۱ (ضعیف) می‌دهیم. در ستون چهار برای محاسبه امتیاز وزنی، وزن را در درجه هر عامل ضرب می‌کنیم و برای هر عامل امتیاز وزن ۱ تا ۵ به دست می‌آید.

مهمترین نقاط فرصت منطقه جازموریان در شرایط خشکسالی

کمک به رشد آگاهی از ارزش‌های محیطی و فرهنگی، حفاظت گونه‌های در حال انقراض، کاهش هزینه‌های خارجی حفاظت از تالاب، کاهش فقر مادی و فرهنگی، اشتغال مولد و پایدار، گسترش غرور محلی، ایجاد کاربری‌های متنوع علاوه بر شرایط محدود موجود مانند شکار و کشاورزی، امکان تهیه عکس، فیلم و برداشت رسانه‌ای

مهمترین نقاط تهدید

تشدید تراکم ریزگردها بر اثر خشکسالی‌های متعدد، وجود خشکسالی با فراوانی و شدت بالا، خشکاندن و تغییر کاربری، ایجاد آلودگی و بهره‌برداری بی‌رویه از

منطقه جازموریان با جمعیتی بیش از هشتصد هزار نفر و امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، رفاهی یکی از مناطق توریستی در جنوب شرق کشور محسوب می‌شود. آثار با عظمت تاریخی آن قلعه‌هایی چون بمپور، کنار صندل، تم گبران و گورستان رمشک است. از گورهای سنگی دوره تاریخی حوزه فرهنگی جازموریان، اشیاء سنگی به دست آمده است، از جمله سرمه‌دان، دکمه‌های صدفی و گردنبندهایی از صدف و گوش ماهی و عقیق و اشیاء آهنی و مفرغی مانند خنجر و شمشیر از دوره اشکانی. ظروف سفالین به دست آمده از حوزه جازموریان در دوره تاریخی عبارت‌اند از: کوزه‌ها (ریتون‌ها با سر جانورانی مانند گاو، قوچ، بزکوهی، عقاب)؛ پیاله‌ها؛ گلدان‌ها؛ جام‌هایی با شیارهای عمودی شبیه به ظروف سیمین دوره هخامنشی؛ قمقمه‌هایی کتابی شکل با دو دسته (که از هزاره سوم پیش از میلاد متداول بوده است)؛ بشقاب‌های توگود با بدنه زاویه‌دار (هرینک، ص ۲۴۱-۲۴۵). دیگر اماکن فرهنگی، مذهبی و تمدن جیرفت به‌عنوان یکی از تمدن‌های کهن ایرانی شناخته شده است، به همین دلیل در ایام مختلف سال گردشگران می‌توانند از اقصی نقاط مختلف کشور از آن منطقه دیدن کنند؛ اما در کنار تمام اینها نیاز انسان به آرامش روحی در مناطق طبیعی که بکر و دست‌نخورده‌اند، انسان را به سمت تفرجگاه‌های طبیعی می‌کشاند. از میان مناطق حفاظت‌شده می‌توان به منطقه شکارممنوع مارز و منطقه حفاظت‌شده بزمان اشاره کرد. بیشترین تعداد بازدیدکننده در منطقه جازموریان مربوط به ایام نوروز و فصل زمستان است که از تاریخ ۲۶ آذرماه ۱۳۹۰ تا ۱۵ فروردین‌ماه ۱۳۹۱ تعداد ۱۰۲۳۵۶ نفر وارد منطقه شده و تعداد ۲۳۶۵۲ نفر شب در منطقه جازموریان اقامت داشته‌اند (سالنامه

وجود زمینه‌های پژوهشی و آموزشی، وجود زمینه‌های گذران اوقات فراغت برای مردم محلی، امکان قایقرانی در فصل پر آبی، وجود گونه‌های نادر مانند خرس سیاه آسیایی، گونهٔ علفی برم، بسترل و ...، امکان صید آبزیان، امکان شکار حیات وحش، وجود تپه‌های شنی در مرکز و غرب و شرق منطقه

نقاط ضعف

از دست دادن زیستگاه برای ایجاد زیرساخت‌های گردشگری، مهاجرت حیات وحش به مناطق دیگر، کاهش حیات وحش موجود، تردد وسایل نقلیهٔ سبک و سنگین در مجاورت محیط طبیعی، عدم امکان استفاده از منابع غذایی محیط طبیعی به دلیل حضور انسان، عدم امکان استقرار گونه‌های گیاهی به دلیل فشرده‌گی خاک ناشی از حرکت انسان و دام

گونه‌های جانوری و گیاهی وابسته به تالاب، زهکش فاضلاب کشاورزی شهری صنعتی، وجود طوفان‌های شن و توده‌های ریگ روان و خسارت به روستاها و مزارع، کمبود شدید منابع آبی و بهره‌برداری بی‌رویه از آن در منطقه، کمبود و یا نبود پوشش گیاهی مستقر به‌منظور کاهش فرسایش بادی و جلوگیری از طوفان‌های شن، وجود سیل با فراوانی و شدت بالا

مهمترین نقاط قوت

تولید علوفه برای دام‌های محلی، امکان مشاهدهٔ حیات وحش در کنار آبشخور، نگهداری و ذخیرهٔ آب‌های سطحی، جبران کمبود ذخایر آب‌های زیرزمینی، ایجاد یک میکروکلیمای مناسب‌تر از محیط اطراف، امکان تکثیر و زادآوری آبزیان، مکان مناسبی برای استراحت، جوجه‌آوری و تغذیهٔ پرندگان، حفظ تنوع زیستی و بانک ژنتیکی، جود چشم‌اندازهای طبیعی و زنده،

جدول ۲- عوامل خارجی در شرایط خشکسالی

امتیاز وزنی	درجه‌بندی	وزن	فرصت‌ها
۰/۳۵	۵	۰/۰۷	کاهش فقر مادی و معنوی
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	اشتغال مولد و پایدار
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	حفاظت از گونه‌های در حال انقراض
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	گسترش غرور محلی
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	ایجاد کاربری‌های متنوع علاوه بر شرایط محدود موجود مانند شکار و کشاورزی
۰/۸	۲	۰/۰۴	امکان تهیهٔ عکس فیلم و برداشت رسانه‌ای
امتیاز وزنی	درجه‌بندی	وزن	تهدیدها
۰/۴۵	۵	۰/۰۹	تشدید تراکم ریزگردها بر اثر خشکسالی‌های متعدد
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	خشکاندن و تغییر کاربری
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	ایجاد آلودگی و بهره‌برداری بی‌رویه از گونه‌های گیاهی و جانوری وابسته به تالاب
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	افزایش تعداد دام
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	وجود خشکسالی با فراوانی و شدت بالا
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	وجود سیل با فراوانی و شدت بالا
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	کمبود شدید منابع آبی و بهره‌برداری بی‌رویه در منطقه
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	بوته‌کنی
۳/۱۷	۱		جمع

منبع: نگارنده

جدول ۳- ماتریس عوامل داخلی در شرایط خشکسالی

امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	نقاط قوت
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	تولید علوفه برای دام‌های محلی
۰/۴۰	۴	۰/۰۱۰	امکان مشاهده حیات وحش در کنار آبشخور
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	نگهداری و ذخیره آب‌های سطحی
۰/۳۰	۵	۰/۰۶	ایجاد یک میکروکلیمای مناسب‌تر از محیط اطراف
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	وجود ۱۲ گونه پرنده بومی
۰/۴۵	۵	۰/۰۹	وجود اشکال ناشی از فرسایش و بادی
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	مکان مناسبی برای تغذیه، استراحت و جوجه‌آوری پرندگان
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	وجود زمین‌های پژوهشی و آموزشی
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	وجود گونه‌های نادر مانند خرس سیاه آسیایی، گونه علفی برم، بستر و.....
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	وجود زمین‌های گذران اوقات فراغت برای مردم محلی
امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	نقاط ضعف
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	از دست دادن زیستگاه برای ایجاد زیرساخت‌های گردشگری
۰/۳۰	۳	۰/۰۱۰	مهاجرت حیات وحش به مناطق دیگر
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	تردد وسایل نقلیه سنگین و سبک در مجاورت محیط طبیعی
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	عدم امکان استفاده از منابع غذایی به دلیل حضور انسان
۰/۲۵	۵	۰/۰۵	کاهش حیات وحش موجود
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	فقدان خدمات بهداشتی و درمانی
۰/۲۸	۲	۰/۰۱۴	فقدان امکانات آموزشی در خصوص فرصت‌های طبیعت‌گردی
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	عدم امکان استقرار گونه‌های گیاهی به دلیل فشردگی خاک ناشی از حرکت انسان و دام
۳/۳۸	۱		جمع

منبع: نگارنده

تجزیه و تحلیل SWOT در شرایط خشکسالی:

راهبردهای رقابتی (SO) - راهبردهای اصلی

بهره‌گیری هدفمند از ظرفیت‌های بوم‌گردشگری به‌منظور ایجاد اشتغال و کاهش فقر در منطقه، زمینه‌ساز ایجاد حس خودباوری و افزایش اشتیاق مردم بومی نسبت به فرهنگ خود، زمینه‌ساز افزایش آگاهی مردم نسبت به گونه‌های نادر مانند خرس سیاه آسیایی، هوبره، گونه علفی برم برای حفظ آنها، شناسایی و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها به‌منظور رقابت با سایر مناطق تفریحی رقیب

راهبردهای تنوع (ST)

تنوع بخشی و توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای

معرفی جاذبه‌های طبیعی و انسانی، خصوصیات بارز فرهنگی، معماری بومی، آداب و رسوم، استفاده از تصاویر گونه‌های کمیاب منطقه بر روی تابلوها، دفترچه‌های راهنما، بروشورها در جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و سمینارها، ایجاد پارک پرندگان و پارک‌های بوم‌گردی برای حفاظت از گونه‌های جانوری، تنوع‌بخشی به امکانات، خدمات و فعالیت‌های بوم‌گردشگری برای جلب رضایت گردشگران و پیامد آن، افزایش تعداد گردشگران و به‌کارگیری مردم بومی

راهبردهای بازنگری (WO)

لازم است تا از طرف نیروهای متخصص و

می‌دهد نقاط قوت منطقه‌ی جازموریان به مراتب بیشتر از نقاط ضعف آن است؛ به طوری که بیشترین نقطه قوت منطقه ایجاد یک میکروکلیمای مناسب‌تر از محیط اطراف با امتیاز وزنی ۰/۳۰ و بیشترین امتیاز نقطه ضعف منطقه مربوط به کاهش حیات وحش موجود با امتیاز وزنی ۰/۲۵ است. با توجه به امتیاز وزنی عوامل داخلی با کاهش نقاط ضعف و اتکا به نقاط قوت منطقه می‌توان با سرمایه‌گذاری ویژه در ظرفیت‌های طبیعت‌گردی و مشارکت بخش خصوصی، موجب رونق بوم‌گردشگری شد.

۲- در جدول ۵ مربوط به عوامل خارجی امتیاز وزنی ۳/۱۷ نشان‌دهنده این است که به منظور بهره‌گیری هدفمند از ظرفیت‌های بوم‌گردشگری منطقه و افزایش آگاهی مردم نسبت به حفاظت از گونه‌های در حال انقراض با توجه به تهدیدها و فرصت‌هایی که در منطقه وجود دارد، زمینه برای رشد ظرفیت‌های بوم‌گردشگری و اشتغال مولد و پایدار وجود دارد.

۳- با توجه به اینکه نقاط قوت و فرصت منطقه بیشتر از نقاط تهدید و ضعف است، با توسعه طرح‌های محیط زیست مانند ایجاد پارک‌های بوم‌گردی، جلوگیری از شکار بی‌رویه و بازنگری در ایجاد زمینه کافی برای امنیت گردشگران، می‌توان به حفظ حیات وحش و حضور بیشتر گردشگر کمک کرد.

۴- با توجه به شدت فرسایش بادی و آبی و وجود ریزگردها که از منابع تهدید در منطقه به شمار می‌روند، عامل فرسایش موجب به وجود آمدن جاذبه‌های بیابانی و کویری در طول دوره خشکسالی شده است که این خود نیز زمینه حضور گردشگران بیشتری را به وجود آورده است.

نهادهای مختلف، برای احیا و توسعه این منطقه اقدامات جدی صورت گیرد که مهمترین آن عبارت‌اند از: بازنگری نوع و نحوه برنامه‌ریزی و حمایت دولتی از بخش گردشگری، بهره‌گیری منطقی از نهادها، قوانین و مقررات حمایتی به منظور توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها، تسهیلات و تجهیزات مختلف گردشگری منطقه، بازنگری به منظور جلوگیری از شکار بی‌رویه و کاهش حیات وحش موجود، بازنگری به منظور ایجاد امنیت کافی برای طبیعت‌گردان، بازنگری به نحوه توزیع امکانات و خدمات بهداشتی و اولویت‌دهی تخصیص مجدد این امکانات به منطقه با قابلیت متوسط و بالا به منظور جذب گردشگر، بازنگری در نحوه نوع و بهره‌گیری از مشارکت‌های مردم بومی در توسعه و اجرای طرح‌ها و تجهیز مناطق مورد مطالعه به لحاظ امکانات و خدمات طبیعت‌گردی

– راهبردهای تدافعی (WT)

برگزاری سمینارها و نشست‌های توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری به وسیله سازمان میراث فرهنگی با سایر دستگاه‌ها و کارآفرینان، دعوت از سرمایه‌گذاران داخل و خارج منطقه و امتیاز ویژه سرمایه‌گذاری در زمینه ایجاد اردوگاه‌های طبیعت‌گردی و مؤسسات آموزشی علمی، موزه تاریخ طبیعی، استفاده از مشارکت بخش خصوصی در رونق ظرفیت‌های بوم‌گردشگری منطقه، آموزش گردشگران و طبیعت‌گردان نسبت به فرهنگ مردم بومی و جلوگیری از تعارض بین گردشگر و مردم بومی

۴-۴- نتایج مدل تحلیلی SWOT در شرایط

خشکسالی:

۱- همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شده است،

امتیاز وزنی ۳/۳۸ مربوط به جدول عوامل داخلی نشان

مهمترین فرصت‌ها و تهدیدهای منطقه مورد مطالعه

در شرایط عادی عبارت‌اند از:

فرصت‌ها:
قوانین زیست‌محیطی، اشتغال‌زایی، مبادلات فرهنگی، درآمد ارزی، سرمایه‌گذاری زیربنایی- روبنایی، انگیزه حفاظت و ارتقای کیفیت محیط زیست

تهدیدها:

مهاجرت، کمیت و کیفیت خدمات گردشگری، تخریب آثار تاریخی، دگرگونی در ساختار جامعه روستایی، آلودگی‌های زیست‌محیطی، قطع درختان، بوته‌کنی، خشکسالی، بلایای طبیعی

جدول ۴- ماتریس عوامل خارجی در شرایط نرمال

فرصت‌ها	وزن	درجه‌بندی	امتیاز وزنی	توضیحات
قوانین محیط زیست	۰/۰۴	۲	۰/۸	اجرای قوانین زیست‌محیطی
مبادلات فرهنگی	۰/۰۹	۴	۰/۳۶	اشناع فرهنگ مردم بومی
اشتغال‌زایی	۰/۰۲	۳	۰/۶	ایجاد شغل برای افراد بومی
انگیزه حفاظت	۰/۰۳	۳	۰/۹	کنترل طبیعت از طریق خود مردم
درآمد اقتصادی	۰/۰۱۲	۴	۰/۴۸	سودآوری اقتصادی
سرمایه‌گذاری در امور زیربنایی	۰/۰۵	۳	۰/۱۵	سرویس بهتر، گردشگر بیشتر
تهدیدها	وزن	درجه‌بندی	امتیاز وزنی	توضیحات
مهاجرت	۰/۰۳	۳	۰/۹	فرصت شغلی کمتر مهاجرت افراد بومی
تخریب محیط زیست	۰/۰۷	۴	۰/۲۸	گردشگری بدون برنامه
تخریب آثار تاریخی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸	تخریب محیط زیست بشر
دگرگونی در ساختار جامعه	۰/۰۵	۴	۰/۲۰	تهاجم فرهنگی و آسیب در ساختار اجتماعی
کیفیت و کمیت گردشگری	۰/۰۷	۳	۰/۲۱	کمیت و کیفیت خدمات کمتر گردشگری
جمع	۱		۲/۴۸	

منبع: نگارنده (۱۳۹۲)

بررسی منابع داخلی: ساده‌ترین راه برای تجزیه تحلیل یک مجموعه، بررسی نقاط قوت و ضعف آن مجموعه است.

نقاط قوت منطقه جازموریان در شرایط نرمال:

موقعیت جغرافیایی، میراث فرهنگی، اشکال ژئومورفولوژی و جاذبه‌های طبیعی، فرهنگ و آداب و رسوم، قرارگرفتن بین استان کرمان و سیستان و بلوچستان

رسوم، قرارگرفتن بین استان کرمان و سیستان و بلوچستان

۴-۵-۲- نقاط ضعف منطقه جازموریان در شرایط

نرمال:

سطح دانش مردم، تبلیغات، عدم NGO، آلودگی محیط زیست

جدول ۵- ماتریس عوامل داخلی در شرایط نرمال

نقاط قوت	وزن	درجه‌بندی	امتیاز وزنی	توضیحات
موقعیت جغرافیایی	۰/۰۳	۳	۰/۹	قرارگرفتن در امتداد رشته‌کوه‌های زاگرس
میراث فرهنگی	۰/۰۵	۳	۰/۱۵	وجود آثار و تپه‌های به‌جا مانده از دوره ماقبل تاریخ
جاذبه‌های طبیعی و اتکای ژئومورفولوژی	۰/۰۷	۴	۰/۲۸	چشمه‌های آب گرم
فرهنگ و آداب و رسوم	۰/۰۴	۳	۰/۱۲	گونه‌های جانوری و گیاهی جذاب برای گردشگران
احساس نزد مردم بومی با فرهنگ خود	۰/۰۶	۳	۰/۱۸	عامل مؤثر در مقابله با تهاجم فرهنگی

نقاط ضعف	وزن	درجه‌بندی	امتیاز وزنی	توضیحات
سطح دانش مردم	۰/۰۴	۳	۰/۱۲	نا آگاهی مردم موجب تخریب روزافزون تاریخی و محیطی منطقه
تبلیغات	۰/۰۵	۴	۰/۲۰	عدم تبلیغات موجب مهجور ماندن منطقه و کمبود گردشگر شده است.
نبودن سازمان‌های مردم‌نهاد	۰/۰۶	۳	۰/۱۸	سازمان‌های مردم‌نهاد عامل مهمی در رونق گردشگری است.
اقلیم	۰/۰۵	۳	۰/۶	آب و هوای گرم - خشکسالی - کم‌آبی
آلودگی محیط زیست	۰/۰۹	۳	۰/۲۷	ریختن زباله‌ها و نبود سیستم دفع فاضلاب
امکانات بهداشتی	۰/۰۴	۲	۰/۸	نبودن سرویس بهداشتی
نا هماهنگی سازمانی	۰/۰۸	۳	۰/۲۴	اجرائشدن برنامه‌تفریحی برای منطقه
آموزش کم	۰/۰۵	۲	۰/۱۰	نا آشنایی مردم بومی با علوم روز
جمع		۱	۳/۰۸	

منبع: محاسبات بر اساس مطالعات میدانی

خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل راهبردی و فهرستی

از مهم‌ترین عوامل راهبردی داخلی و خارجی منطقه جازموریان در جدول ۵ آمده است و مبنای پایه‌ای در تدوین راهبرد استفاده می‌شود.

ماتریس SWOT

انواع راهبردها بعد از بررسی ترکیبات خاص S و W و O و t به جدول راهبرد منتقل می‌شوند و در مرحله آخر ماتریس SWOT به شکل جدول خواهیم داشت.

- خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل راهبردی:

مهمترین عوامل راهبرد جداول	وزن	درجه‌بندی	امتیاز وزنی	توضیحات
جاذبه‌های طبیعی و ژئو موفولوژیایی	۰/۰۸	۴	۰/۳۲	چشمه‌های آب گرم، گونه‌های گیاهی و جانوری
میراث فرهنگی	۰/۰۶	۴	۰/۲۴	وجود آثار باستانی مربوط به تمدن جیرفت و ساسانیان
تبلیغات	۰/۰۵	۴	۰/۲۰	معرفی نشدن جاذبه‌ها به اقصی نقاط کشور
آلودگی محیط زیست	۰/۰۹	۳	۰/۲۷	ریختن زباله‌ها
درآمد اقتصادی	۰/۰۱۰	۴	۰/۴۰	هرچه گردشگر بیشتر، درآمد مردم بومی بیشتر
مبادلات فرهنگی	۰/۰۹	۴	۰/۳۶	اشاعه فرهنگ بومی
تخریب محیط زیست	۰/۰۷	۴	۰/۲۸	گردشگری بدون برنامه
تخریب آثار تاریخی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸	تخریب محیط زیست
جمع		۱	۳/۱۶	

جدول ۶- تجزیه و تحلیل عوامل SWOT

نتیجه‌گیری (در شرایط نرمال):

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر منطقه با تکنیک SWOT در شرایط نرمال نشان می‌دهد:

۱- در جدول خلاصه تجزیه تحلیل عوامل داخلی، امتیاز وزنی ۳,۰۸ نماینگر متوسط بودن این امتیاز با توجه به قوت‌های موجود در منطقه است. این عامل نشان می‌دهد که با قابلیت‌های فراوان به حد مطلوب در صنعت گردشگری رسیده است. در واقع منطقه دارای نقاط قوت بسیار چشمگیری است که با کاهش نقاط ضعف در سایه مدیریت صحیح می‌تواند به جایگاه واقعی خود دست پیدا کند.

۲- در جدول ۴ خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل خارجی امتیاز وزنی ۲/۴۸ نشان می‌دهد، اگر ما از فرصت‌های به دست آمده به منظور غلبه بر تهدیدهای منطقه استفاده کنیم، چون عدد به دست آمده پایین‌تر از میانگین ۳ است، بنابراین این تهدیدها خطر جدی برای منطقه محسوب می‌گردند؛ در نتیجه تهدیدهای منطقه باید در اعمال مدیریت به‌طور جدی لحاظ شود.

۳- تجزیه و تحلیل عوامل راهبردی در جدول ۶ نشان می‌دهد، مهمترین گزینه‌ها و نقاط قوت با توجه به وزن آنها برای جذب گردشگران، جاذبه‌های طبیعی و اشکال ژئومورفولوژیکی، میراث فرهنگی، فرهنگ مردم بومی، تنوع جانوری و گیاهی، مهمترین نقاط ضعف عدم تبلیغات صحیح و آلودگی محیط زیست، مهمترین تهدیدها تخریب آثار تاریخی و طبیعی، تهاجم فرهنگی و کمبود سرمایه‌گذاری و بهترین فرصت‌ها درآمد اقتصادی، مبادلات فرهنگی و اشتغال‌زایی برای مردم بومی است. عدد به دست آمده ۳/۱۶ نماینگر این مطلب است که منطقه جازموریان

در صورت برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح می‌تواند یکی از قطب‌های شاخص گردشگری در کشور معرفی شود.

منابع

ابراهیمی، محمد، ۱۳۸۳، تحلیل و ارزیابی تأثیر خشکسالی بر کاهش سطح آب تالاب‌های استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از تکنیک SWOT و GIS. مجله محیط زیست، شماره ۲، صص ۱۷۶-۱۶۱.

ارنی هرینک، ۱۳۷۶، سفال ایران در دوران اشکانی، ترجمه حمیده چوبک، تهران، صص ۲۴۱-۲۴۵.

افشین، سارا، ۱۳۸۹، بررسی تمدن جیرفت، نشر قلم، اصفهان، ج ۱، صص ۸۴.

اندی درام، آلن مور، ۱۳۸۷، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی و مدیریت اکوتوریسم، ترجمه محسن رنجبر، نشر آبیژ، چاپ اول، تهران.

بیرواندزاده، مریم، ۱۳۸۹، بررسی ظرفیت‌های گردشگری اطراف دریاچه نمک در شرایط خشکسالی، صفه، پاییز و زمستان، شماره ۱۷

بیانی، ناصر، ۱۳۸۶، اکوتوریسم و توسعه پایدار، انتشارات پیام نور.

حاج‌امینی، مصطفی، غفارزاده، رسول، ۱۳۸۶، تغییرات آب و هوایی و گردشگری: روابط متقابل و اثرات، مرکز علمی و فرهنگی دانشجویان ایران. شماره ۱، صص ۱۱۲-۱۲۳.

حسین‌زاده، عسگر، ۱۳۸۳، امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در شهرستان نمین با تأکید بر نقش اقلیم در ایجاد فرصت‌های شغلی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.

درویش‌زاده، علی، ۱۳۸۳، ژئومورفولوژی ساختمانی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد دوم، صص ۳۰، ۷۹۶.

ده‌چشمه، مصطفی، زنگی‌آبادی، علی، ۱۳۸۷، امکان‌سنجی

طاهری، علی، ۱۳۸۵، بررسی اکوتوریسم غرب رودخانه هیرمند در شرایط خشکسالی و نرمال، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند.

مرتضوی، هادی، ۱۳۸۷، ارزیابی سیاست‌های اکوتوریسمی منطقه بلوچستان با استفاده از مدل SWOT، مجله تالاب، تابستان، ۲۹، ص ۲۶.

محمدی، رسول، ۱۳۸۹، نگاهی به تالاب جازموریان از منظر اکوتوریسم، انتشارات جهاد دانشگاهی کرمان، چاپ اول، کرمان.

مخدوم مجید، ۱۳۷۰، ارزیابی توان اکولوژیکی منطقه گیلان و مازندران برای توسعه شهری، روستایی، صنعتی و توریسم، مجله محیط‌شناسی، ویژه‌نامه جمعیت، شماره ۱۶، ص ۹۹-۸۱.

یزدان‌پناه، رسول، ۱۳۸۹، بررسی وضعیت اکوتوریسم منطقه تفتان در شرایط خشکسالی و نرمال، با استفاده از مدل SWOT، جغرافیا و توسعه، شماره ۴۷، پاییز، ص ۱۴.

Danehkar, A., Dehghani, M., Mahdavi, F. (2012) Determining the ecological potential and power of Roudan city for ecotourism application using Multi Attribute Decision Making (MADM). Journal of Applied Environmental and Biological Sciences. 2(6)224-231

Pigram, J., (2006), Planning for Tourism in Condition Drogute, Areas, Routledge, Cnia, Tourism Management, vol, 5

Wall and Smith, (2010), Tourism Alternatives: Potential and Problems in the Development of Tourism, Kongo: University of Pennsylvania Press

Fagnes A.M., (2011), Ecotourism and Capacity: New relationships between Drogute, and Ecotourism, River Niel Tourism Geographies, 2, 1, 5-27

Mathieson, A. and Wall, G. (2009), Ecotourism: Economic, Physical and Social Impacts, Harlow, French

Gholipoor, M. (2012) Lake Gahar Basin: Environmentally Potential for Focused Ecotourism International Science Congress

توان اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT، محیط‌شناسی، شماره ۴۷.

رضوانی، علی‌اصغر، ۱۳۷۹، اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست، نشریه سیمای اقتصادی، شماره ۱۷۳، ص ۲۴۰-۲۳۴.

رستمی، زهرا، ۱۳۸۳، بررسی قابلیت‌های گردشگری رودخانه سرباز در شرایط نرمال و خشکسالی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

رفیعی، پدرام، ۱۳۹۰، بررسی وضعیت موجود اکوتوریسم پارک ملی کویر، انتشارات سازمان محیط زیست، چاپ سوم.

رکوعی، ندا، ۱۳۸۴، راهکارهای توسعه اکوتوریسم در شرایط خشکسالی با استفاده از مدل SWOT مطالعه موردی، پارک ملی خبر و روچون، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

زمریدیان و پورکرمانی، ۱۳۸۶، مروری بر جغرافیای انسانی و طبیعی جنوب شرق ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، چاپ دوم، صص ۸۰-۶۹.

زند، علی، ۱۳۸۸، بررسی قابلیت‌های اکوتوریسمی منطقه خور و بیابانک در شرایط خشکسالی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اهواز.

سانامه آماری میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کرمان، ۱۳۹۱، چاپ دوم، کرمان، ص ۱۲۳.

صباغ کرمانی، مجید، امیریان، سعید، ۱۳۷۹، بررسی اثرات اقتصادی توریسم در جمهوری اسلامی ایران (با استفاده از تحلیل داده- ستانده) پژوهش‌نامه بازرگانی، پاییز شماره ۲۹، صص ۸۵-۵۶.

ضرابی، اصغر، موحدی، سعید و حمیدرضا رخشانی‌نسب، ۱۳۸۹، کاربرد مدل SWOT در تحلیل فضایی اکوتوریسم (مطالعه موردی: اکوتوریسم سیستان) علوم محیطی سال هفتم، شماره چهارم، صص ۱۴۵-۱۲۸.

Association.Payam-e-Noor University,
IRAN.Vol. 1(9), 6-12,
Gthinji Mwanji, Wanjiko(2006), An evaluation
of the use of eco labeling Within the
EcoTourism Sector, Universityof East
Anglia ,
<http://ruraltourism.persianblog.i>